

Introducció

Espais, ruptures i polítiques

Cristina Brullet i Tenas

Coordinadora del monogràfic

«Famílies: espais, ruptures i polítiques»

Coordinadora del grup de treball sobre Sociologia de la Família al III Congrés Català de Sociologia. Lleida, primavera de 1999

Universitat Autònoma de Barcelona

Aquest monogràfic de la revista de l'Associació Catalana de Sociologia recull les aportacions que diversos sociòlegs i sociòlogues van fer al grup de treball sobre família, dins el marc del III Congrés Català de Sociologia celebrat a Lleida la primavera de 1999. Les exposicions efectuades durant les sessions de treball van posar en relleu la bona recerca que actualment es fa sobre les noves dinàmiques familiars a Espanya i a Catalunya. Els treballs presentats al congrés han permès estructurar aquest monogràfic entorn de tres temàtiques: (A) Espais de vida i ruptures de la unió conjugal; (B) Polítiques familiars i estructura social, i (C) La ruptura de les formes tradicionals en la formació de vincles familiars.

Sota l'encapçalament del títol ***Espais de vida i ruptures de la unió conjugal*** es presenten quatre articles. D'aquests, tres exposen els resultats d'anàlisis microsociològiques sobre l'espai domèstic. Les seves autores entenen l'espai com un element material i simbòlic que intervé en el procés d'estructuració i reestructuració dels rols que les persones representen en la seva vida quotidiana. Un primer article, de **Marta Roca** (Universitat de Ginebra), planteja com la consolidació de les joves parelles, que inicien una vida independent en un habitatge propi, implica un procés d'apropiació sexuada dels espais domèstics. Aquests són viscuts i negociats entre ambdós cònjuges, que acomoden les seves identitats de gènere a la nova realitat espacial que es proposen compartir.

Els articles de **Mireia Mascarell i Marta Rico** (Universitat de Barcelona) i de **Sara Barrón** (Universitat del País Basc) també ens parlen de família i habitatge, però situen la problemàtica en el moment en què el grup conjugal se separa. Rico i Mascarell analitzen els canvis

en les relacions i el repartiment de béns que implica tota separació conjugal. Presten una atenció especial a allò que s'esdevé en relació a l'habitatge, en la mesura que és un bé material molt disputat i carregat de significats simbòlics. Analitzen, també, les diverses estratègies residencials que segueix la part de la parella que deixa el pis abans compartit. Sara Barrón estudia les reconstruccions simbòliques dels espais domèstics en el cas de famílies monoparentals per ruptura conjugal. L'espai integra, a més d'una dimensió estàtica com a espai material de coexistència del grup familiar, una dimensió dinàmica i qualitativa en la vida quotidiana de les persones que l'habituen. Les interaccions entre les persones del grup familiar i amb els espais domèstics es fan visibles en l'anàlisi de les verbalitzacions de dues dones, que han estat entrevistades en profunditat. El relat permet entrar en el món de la seva intersubjectivitat i contextualitzar els episodis en què la ruptura entre la parella es va anar materialitzant, des dels primers indicis de la ruptura conjugal fins a la monoparentalització dels espais de la llar.

L'article que ve després aporta els resultats d'una recerca efectuada per un equip d'investigació del Centre d'Estudis Demogràfics de la UAB, format per **Carles Simó, Montserrat Solsona, René Houle i Rocío Treviño**. Consisteix en una anàlisi estadística de la informació biogràfica continguda a l'Enquesta Sociodemogràfica del 1991, que abasta informació relativa a tot el territori espanyol. L'objectiu de l'article és aportar explicació sobre els determinants socio-demogràfics i les conseqüències de les ruptures d'unió (matrimonials o no) per separació o divorci a Catalunya, després que l'equip ha presentat recentment el seu estudi sobre dades relatives al conjunt d'Espanya. La població de referència són les dones residents a Catalunya que han viscut o viuen en una primera unió formada amb posterioritat a l'any 1940 i abans del 1991, i que han declarat les seves històries d'unió a l'Enquesta Sociodemogràfica del 1991 (que conté informació retrospectiva sobre la família d'origen, el procés educatiu, els canvis ocupacionals, els canvis de residència, la formació d'unió amb les característiques de la parella i la constitució de la descendència). Cal dir que és la primera vegada a Espanya i a Catalunya que s'ha fet una anàlisi amb aquests objectius i aquestes característiques.

Tot el conjunt d'aportacions d'aquesta primera part de la monografia és, al meu entendre, de gran interès, perquè posa en evidència elements rellevants de l'experiència quotidiana dels actors socials en la seva dimensió afectiva i familiar, des d'una estratègia d'investigació qualitativa. Però els processos de ruptura conjugal també són estudiats a partir de biografies personals, tal com ho fa l'equip del CED

de la UAB, però ara resseguint les trajectòries de diverses promocions de dones des del 1941 fins al 1990, mitjançant l'anàlisi de dades macroestadístiques. Per tant, aquest conjunt d'articles no solament ens ofereix una informació substancial per comprendre els processos de formació i ruptures d'unió a Espanya i a Catalunya, sinó que també exemplifica com s'enriqueix el coneixement de la dinàmica de la realitat social amb la complementarietat de les estratègies de recerca qualitatives i quantitatives, microsociològiques i macrosociològiques.

Un segon conjunt d'articles ens presenta des d'uns àmbits més generals fins a d'altres de més concrets una problemàtica poc estudiada per la recerca social a Espanya i a Catalunya: les relacions entre **Polítiques familiars i estructura social**. Dins el marc dels estats del benestar, les polítiques socials i, en concret, les polítiques familiars són dispositius d'intervenció en suport d'individus i grups que poden permetre la reducció d'algunes desigualtats socials, però que també poden ampliar-ne o cristal·litzar-ne d'altres. En aquest sentit, es pot dir que les polítiques socials són configuradores de l'estructura social, al mateix temps que aquesta també les condiciona mitjançant els canvis sociodemogràfics, socials o culturals.

L'article de **Sònia Parella** (Universitat Autònoma de Barcelona) exposa amb una gran claredat aquesta relació dialèctica entre estructura social i polítiques familiars. Al llarg de l'article va mostrant com els procediments *familiaritzadors* que caracteritzen la política familiar espanyola (que pot ser implícita o explícita) contribueixen a la dualització social i al reforçament de les desigualtats de gènere, tant en l'àmbit productiu (mercat de treball) com en el reproductiu (família). A falta d'una política familiar clarament progressista, i donades les necessitats de serveis de suport que tenen les famílies per atendre les persones dependents, cal fer ús dels serveis privats, de manera que les desigualtats de classe també es veuen afectades pel fet que determinats serveis no són a l'abast de la població amb rendes baixes.

En una línia similar, però aplicada a l'anàlisi de les polítiques familiars a Catalunya, **Lluís Flaquer** i **Cristina Brullet** (Universitat Autònoma de Barcelona) conclouen que el govern autonòmic, malgrat haver aprovat el 1993 el seu Programa Integral de Suport a les Famílies, no ha mostrat fins avui la voluntat política per portar a terme les mesures proposades, que segueixen en part les recomanacions de la Unió Europea. Això fa que les característiques més importants del sistema de benestar social a Catalunya siguin el seu baix grau de desmercantilització i de desfamiliarització. Això comporta un alt grau de familisme, en la mesura que la família és, ara per ara, la principal font d'assistència de la ciutadania.

Ajustant el focus d'aquesta problemàtica, **Cristina Brullet** (Universitat Autònoma de Barcelona) situa en els seus termes i continguts el debat que s'està desenvolupant a Europa sobre les polítiques de conciliació ocupació-família. Al mateix temps, va presentant de manera comparada la situació relativa a Catalunya. Posa especial atenció i discuteix les mesures que es proposen a favor de la flexibilització del mercat de treball i l'augment de la jornada a temps parcial per a les dones. Destaca, en sintonia amb els plantejaments generals dels articles anteriors, el perill que aquest tipus de mesures consolidin les desigualtats per raó de gènere en el mercat de treball.

Anna Escobedo (Fundació CIREM) també entra en el debat sobre la conciliació ocupació-família, però se centra en la problemàtica més específica, i tanmateix complexa, que gira entorn d'allò que ella anomena «licències parentals» (permís laboral per maternitat, paternitat, parentalitat, permís per a l'atenció a l'infant, etc.) i fa una anàlisi comparativa entre Dinamarca, Finlàndia i Espanya. Posa en evidència les dificultats que les famílies espanyoles tenen per compartir la vida familiar i la vida laboral, pel fet que les mesures de conciliació que es proposen són força restrictives i fragmentades. Les experiències daneses i finlandeses, tot i ser diferents entre si, han desenvolupat un sistema integral de polítiques laborals i de serveis per a la infància que permeten que la gran majoria de mares i pares puguin desenvolupar al mateix temps la seva vida laboral i la seva vida familiar.

En síntesi, els quatre articles presentats en aquesta segona part de la revista mantenen un rigor i una coherència interna que, anant d'allò més general a allò més concret, ens permeten copsar l'interès i la complexitat d'algunes de les problemàtiques que generen les polítiques familiars i les polítiques de la infància als països de l'Europa occidental. Són problemàtiques l'anàlisi de les quals cal emmarcar dins el debat més general sobre el paper dels estats del benestar al segle XXI.

El monogràfic acaba amb la contribució del treball de **Mònica Nadal** (Universitat Autònoma de Barcelona) a l'esclariment d'una qüestió que avui és ja extremament complexa: les noves tecnologies de reproducció i els reptes a la maternitat/paternitat. Com diu l'autora, aquestes tecnologies «constitueixen instruments poderosos de visualització i control dels fetus i de les dones que els gesten, creen nous subjectes d'intervenció mèdica i afecten el nucli de la concepció occidental sobre la reproducció i les relacions de parentiu». Estem, doncs, davant una ruptura emergent de les formes tradicionals de la formació de vincles familiars que, encara que afecti un col·lectiu reduït de persones, significa un canvi cultural de gran envergadura.

Després d'aquesta breu introducció als continguts del número monogràfic que teniu a les mans, solament em resta convidar-vos a gaudir de la seva lectura, però sobretot us convido a la seva discussió i debat. No dubteu a posar-vos en contacte amb els autors i les autores, que, com veureu, ofereixen la seva adreça electrònica per rebre les vostres aportacions crítiques i facilitar l'intercanvi i el debat.